

Çevirinin Büyüsü Ya Da Çevirinin Felsefesi Üzerine

Faruk YÜCEL*

Özet: Çevirinin kendine özgü olan yapısı ve dili, salt çevirmenleri değil yazarları da etkilemiştir. Bu çalışmada, çevirinin bir yazar için hangi açılardan önem kazandığı ve yazara ne gibi olanaklar sağladığı sorgulanmaktadır. Bu bağlamda, bir yazarın çeviri yapmasının nedenleri, çevirinin farklı bir metin türü olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bir yazarın bir yapıtı kendi diline çevirmesi ile bir çevirmenin bunu yapması arasındaki farklar, yazarın sahip olduğu bireysel ve kültürel birikimle ilintilidir. Bu birikimin çeviriye farklı bir işlev kazandırıp kazandırmadığı burada tartışacağımız en önemli olgular arasında yer alacaktır. Kendi dilini kullanarak sanatsal üretimde bulunan yazar için çeviri, kendisine olduğu kadar okurlara da yeni ufuklar açmalıdır. Bu açıdan bakıldığında özellikle çevirinin bir metnin biçimini ortaya koyması ve onun yorumunu çeşitlendirmesi açısından oynadığı başat rolün altı çizilmeye değerdir. Çalışmamızda ayrıca çevirinin aynı zamanda farklı bir alımlamayı gerekli kılmasının nedenleri irdelenirken başka metinler karşısında kendine özgü özel bir yer edinmeyi başardığı görüşü de savunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yazar, çevirmen, biçim, çeviri dili, yorumlama, okur

The Charm of Translation or about the Philosophy of Translation

Abstract: The specific language and structure of translation have affected not only the translators but also the writers. This study attempts to explore how the act of translation becomes essential for the writer and what kind of opportunities it provides. This explains why the writer gets involved in the translation activity that is the product resulting from this activity is a different text type. The differences between a writer's translating a work of art to his native language and a translator's doing the same work depend on the writer's individual and cultural background. One important topic that will be discussed particularly is whether this background brings about a significant change in the function of the translation. A writer uses the facilities his mother

tongue offers to create a work of art and while integrating translation into his writing process he himself alongside his reader should be able to benefit from the new horizons that open up. From this point of view, it is worth underlying the dominant role that translation plays, especially, in terms of introducing the form of a text and diversifying its interpretation. Besides, in this article the assertion that translation managed to get a status obtaining a place as opposed to other texts will also be discussed while investigating the reasons why translation requires a different reception.

Keywords: Writer, translator, form, language of translation, interpretation, reader

GİRİŞ

Goethe, Rilke, Benjamin, N. Hikmet¹ gibi büyük yazar ve düşünürler, neden kendileri yeni bir yapıtı yaratmak yerine daha önce yaratılmış olan bir yapıtı çevirmeyi seçerler? Dünya yazını oluşturulan yazarlar, yaratıcılığın göstergesi olan yazarlıkla birlikte, daha çok 'ikinci el' yaratıcılık olarak görülen çevirmenliği yüceltmekten neden sakınmazlar? Çevirmenlik yazarlıktan farklı bir yaratıcılık mı gerektirmektedir? Başka bir yazarın hayal gücüne duyulan saygının bir sonucu olan bu edimin zorluğu ve çekiciliği mi bir yazarı çeviri yapmaya yönlendirir? Bu çalışmada bu gibi sorulara yanıt ararken bir yazarın çevirmen kimliği ile çeviri

¹ Goethe Yunanca'dan Aristofanes, Euripedes, Pindar, Fransızca'dan Voltaire, Diderot, İtalyaca'dan Cellini ve Manzoni'si; Rilke Fransızca'dan Gide, Valery, İngilizce'den Barrett-Browning ve Labé'si; Benjamin Fransızca'dan Proust, Balzac ve Baudelaire'i Almanca'ya çevirmişlerdir. Dünya yazınının tanınmış yazarlarından ve yazın alanında Nobel ödülü almış olan Böll (1972) ve Canetti (1981) de çeviri ile uğraşmışlardır. Böll, karısı Annemarie ile Salinger'in, Canetti ise Sinclair'in yapıtlarını Almanca'ya çevirmişlerdir.

Nazım Hikmet Maarif Vekaleti'nin isteği üzerine 1943-1946 yılları arasında Tolstoy'un „Harp ve Sulh”unu dördüncü cildine kadar; 1949'da ise Ahmet Öğuz Saruhan takma adıyla „La Fontaine'den Masallar”ı çevirmiştir. Hikmet'in farklı gazetelerde yayımlanan Zoşenko, London ve Çehov gibi önemli yazarların toplam kırk öyküsünü kapsayan „Çeviri Hikâyeleri” adlı bir kitabı bulunmaktadır. Yazımsal metinlerin yanında „Toksa” operasının librettosunu da Türkçe'ye çevirmiştir (Köksal, 2007: 63-72). Türk yazınından Bilge Karası, Pınar Kür, Tahsin Yücel, Sezer Duru, Hilmi Yavuz, Can Yücel, Erhan Bener, Ferid Edgü, Salah Birsal, Cemal Süreya gibi yazar ve şairler de Türkçe'ye çeviri yapmışlardır.

* Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniv., Fen-Edebiyat
Fakültesi

olgusundan nasıl etkilendiği ve kişisel tercihleriyle onu nasıl etkilediği irdelenmektedir. Karşılıklı olan bu etki, bir yazarın yazınsal kişiliğini geliştirmek, onu biçimlendirmekle kalmaz, aynı zamanda çevirinin yazınsal bir tür olarak niteliğini de belirler. Bu bağlamda, çevirmenin yazardan farklı olarak okur ve metinle ne tür ve nasıl bir iletişime girdiği burada sorgulanmaya çalışılacaktır. Bunun yanında, çeviride yorumun rolü ve önemi üzerinde durularak çeviriyi başka çevirilerden farklı kılan özgün yorumların ona nasıl bir üstünlük kazandırdığı tartışılacaktır.

Zaman ve uzama bağlı olarak bir kez yaratılabilen bir yapıtı alımlama koşulları, sanatsal etkisi, tarihsel işleviyle 'yeniden' yaratamayacağını bilmesine karşın birçok yazar, bir başka yazarı çevirmeyi bir gereklilik olarak algılamaktadır. Bunun olanaksızlığının onun için bir engel oluşturması bir yana yazar, çeviri yaparak başkalarına ve özellikle de kendisine bunun mümkün olabileceğini kanıtlamaya çalışmaktadır. Beckett ve Benjamin² gibi kendi yapıtlarını çeviren yazarların, yapıtlarıyla farklı bir etkileşim içerisine girmek için onlara dışardan, başka bir dilin penceresinden bakmaları şüphesiz kendileri için ilginç bir deneyim olmuştur. Bu bakımdan yazarın, kendi yaratmış olduğu bir yapıtı bir çevirmen kimliği ile başka bir dile çevirmesi, çeviri yapıtlara müdahalelerin zorunluluğunu, yapıta 'sadık' kalmanın güçlüklerini, daha doğrusu çeviri olgusunun özgün eserde ne gibi değişiklikleri yol açtığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Salt okuru düşünerek çeviri yapmayan yazar, kaynak yapıtı hiçbir zaman kendi okuru gibi alımlamayacak olan çeviri okuru için bilinçli olarak farklı bir yapıtı ortaya koyar. Bu açıdan bakıldığında, bir yazarın kendi yapıtını çevirmesi belki de, onu kendisinden farklı yorumlayacak olan başka çevirmenlere karşı duyduğu güvensizlikle açıklanabilir.

Bir yazar, başka bir yazarın yapıtını çevirerek salt okurlara değil, kendi yazarlık deneyimine de bir tür katkı sağlamaktadır. Bu bir anlamda kendi yaratıcılığını sorgulama biçimidir. Yazar, böylece kendi sınırlarını başka bir yazarın yapıtını çevirerek

² Örneğin, Fransızca ve İngilizce yazınsal yapıtlar veren Beckett, 1938'de İngilizce olarak yayımlanan "Murphy" adlı romanını sonradan Fransızca'ya kendisi çevirmiştir. Özellikle 1953'ten sonra "Molloy" ile başlayarak Fransızca olarak yazdığı yapıtlarını İngilizce'ye çevirmiştir. Benjamin de Beckett gibi kendi yapıtlarını farklı nedenlerle de olsa başka bir dile çevirmiştir. Benjamin 1933 yılında Paris'te sürgünde bulunurken "Berliner Kindheit", "Kunstverkaufsatz", "Über Baudelaire", "Über den Begriff der Geschichte", "Paris, Hauptstadt des 19. Jahrhunderts" adlı kendi makale ve denemelerini Fransızca'ya çevirmiştir.

ölçmüş olur. Çevirmen, aynı zamanda yabancı bir yazarın kurgusal dünyasını başka bir dilde biçimlendirebileceğini kendine ve erek dildeki okurlara kanıtlayarak kaynak metnin altına kendi imzasını atmaktadır. Dolaylı olarak, yazar olan çevirmen, "Ben de yazsaydım bu yazar gibi yazardım" ya da "böyle yazamadığım için bir yazarın yapıtını çevirmek istedim" der bir anlamda. Yabancı bir yazarın, kaynak dile oranla daha sınırlı bir okur kitlesine seslenen yapıtını kendi diline çeviren bir yazar, yaratıcılık açısından kendini bir anlamda ikincil konuma düşürüp okurlar karşısında yazar olarak farklı bir imge oluşturmaktadır. Bu noktada akla gelen soru şudur: Bir sanat yapıtını dile yaratan, daha açık bir söyleyişle yaratma malzemesi dil olan yazarın çevirmenden ne gibi bir farkı olabilir? Her ikisinde de dil, sanatsal bir ürünü ortaya koymada kullanıldığından dolayı çeviri dilsel yaratıcılığın işaretlerinden biri sayılabilir mi? Bu saptamadan yola çıkarak, yazarın çevirdiği bir metinden etkilenmemesi düşünülemez. Bu etkinin izlerini yazarın yapıtlarında sürmenin yazınsal bir irdelemede metinler arası ilişkileri göstermek açısından araştırmacılara önemli veriler sunabileceği söylenebilir. Bu yaklaşımı kanıtlayan en iyi örneklerden biri, ünlü çağdaş Avusturyalı yazar Peter Handke'dir.³ Çevirmen kimliğiyle Handke'yi irdeleyen Pöckl, onun Avusturyalı yazarlar arasında çevirdiklerinin çeşitliliği ve zenginliği açısından Artmann'dan sonra ikinci sırada geldiğini vurgulayarak onunla yapılan bir röportajda, Handke'nin çevirmek ile yazmak arasında bir ayırım yapmadığını, bunları bir 'bütün' olarak gördüğünü dile getirmektedir (Pöckl, 1995: 136).

Bir yazarın yapıtını çevirerek kendi dilinde yeniden yaratma isteği, çevirmen olan yazarın kaynak dildeki yazara ve kendi okurlarına karşı duyduğu saygının dışavurumu olarak kabul edilebilir. Çevirmen, kaynak metnin okurlarının sahip olduğu okuma deneyimini kendi okurlarına sunarak çevirdiği yazarı yeni okurlarla buluşturmaktadır. Bu saygının bedeli, belki kaynak kültürü besleyen, ondan izler taşıyan, onunla beraber farklı bir anlam kazanan sanat yapıtını, parçası olduğu başka yapıtlardan koparıp yabancı olduğu bir dilin içerisinde 'yalnız' bırakmakla ödenmektedir. Ancak çevirinin erek yazında uzun sürmeyen 'yalnızlığı', başka çevirmenlerin kaynak metni yeniden çevirmeleri ve çevirinin erek yazında kendine bir yer edinip başka metinlerle iletişime geçmesiyle sona ermektedir. Buna karşın çeviri,

³ Handke Almanca'ya İngilizce, eski Yunanca ve Fransızca'nın dışında Slovence'den de çeviriler yapmıştır. Çevirdiği yazarlar şunlardır: Adonis, Aischylos, Sophokles, Shakespeare, Analis, Bayen, Bove, Char, Genet, Duras, Goldschmidt, Green, Janus, Lipus, Modiano, Percy, Ponge.

hiçbir zaman ‘tamamlanamayacak’ başka çevirilere her zaman gereksinin duyacaktır. Bu zorunluluğun onu, ‘tamamlanmış’ olduğu düşünülen kaynak metne göre daha ‘avantajlı’ bir konuma getirdiği savunulabilir. Çünkü yeniden çevrilen her yapının biçimsel zenginliği daha da artacaktır. Farklı dönemlerde yaşamış olan farklı çevirmenler aynı metni kendi alımlamasına/yorumlamasına göre yeniden çevirmeyi göze alarak⁴ kaynak metnin yolculuğunu bir anlamda başka bir dilde uzatmaktadır.

Çelişkili gibi görünmesine karşın bir yazarın çeviri yapması, onun kendisini çevirinin aracı konumuna indirgediğini ileri sürmemizi engellemez. Bir başka yazarın dünyasına girip onun gibi düşünebilmek, hissedebilmek, hayal edebilmek ve neredeyse olanaksız olan bir girişimde bulunarak, onun gibi yazmaya çalışmak, bu indigenmişliğin en belirgin göstergeleridir. Yazarlığa başka yazarların yapıtlarını çevirerek başlamak bir yandan en çetin, diğer yandan ise en güvenilir yol sayılabilir bu çerçevede. Çünkü bir çevirmenin, kaynak metin yazarının kendi metnini yazarken düşünmediği, doğaçlama biçiminde yarattığı birçok ayrıntıyı daha bilinçli biçimde düşünmek zorunda kalması çevirmeni yazarı en ‘iyi’ yorumlayan, anlayan kişi yapmaktadır. F. Schlegel’in çeviri ile eleştiriyi yakınlaştırması (1969: 171) bu açıdan yorumlanamaz mı?⁵ Bu savdan yola çıkarak, bir yazın eleştirmenin bir yapıtı eleştirmeden önce çevirmeye kalkışmasının, yapıtı daha iyi anlaması ve nesnel bir biçimde yorumlaması için önemli olduğu ileri sürülebilir. Bunun için çevirmenden kaynak dildeki yazarın yapıtının ‘ruhunu’ özümseyip onu kendisinden daha ‘iyi’ anlayabilmeyi, anlatabilmeyi başarması beklenmektedir. Bir yapıtın çeviri ile yaşamını devam ettirebilmesi bu anlamaya bağlı olduğu kadar çevirinin kaynak metnin bir parçası olarak görülmesine de bağlıdır. Artık yazar ve çevirmenden çok, metinler arasındaki etkileşimin burada önem kazanması, bir kaynak metni yorumlarken başvurabileceğimiz kaynaklardan

birinin de onun çevirisinin olması bize şaşırtıcı gelmemelidir. Çeviri salt tek taraflı işleyen bir ilişki/etki biçiminde yorumlanamayacağından bir çeviriyi değerlendirmenin tek ölçütü onun kaynağı olmamalıdır. Bazen aynı metnin başka çevirileri ya da kaynak metnin oluşumunu etkileyen başka metinler çeviriyi değerlendirmede eleştirmene farklı pencereler açabilir. Benzer biçimde bir eleştirmenin kaynak metnin farklı çevirilerinden, erek yazınsal dizgede yapılan yorumlama biçimlerinden yararlanması da söz konusu olabilmektedir. Çevirinin bize, Derrida’nın haklı olarak belirttiği gibi, bir kaynak metne dışarıdan, başkasının gözüyle bakma olanağı sunması⁶ onu eleştiriye yaklaştırmaktadır. Eleştiriyi kendi içinde tutarlı, ‘nesnellik’ kaygısı taşıyan bir yorumlama biçimi olarak tanımlarsak, çeviri bu görece nesnellığı sağlayan en somut araçtır. Bu bağlamda, çevirinin ‘nesnellığı’ bir metnin farklı yorumlayış biçimlerinin toplamından elde edilmektedir. Yazardan ve onun kültüründen bir anlamda soyutlanmış olan çevirinin bu ‘nesnellik’inin, metne daha ‘gerçekçi’ bakabilmemizden ve çeviri dilinin çevirmene dilsel bir ‘özgürlük’ sağlamasından ileri geldiğini savunmak olasıdır. Bu özgürlüğe çevirmen, çelişkili gibi görünse de, çevirinin kendi dilini sınırlandırmasıyla ulaşmaktadır. Daha açık bir anlatımla, kendi dilinde kazanılan ‘özgürlük’ başka bir dilin bu ‘özgürlüğü’nün kısıtlanmasıyla kazanılmaktadır. Çeviride ‘yabancılaştırma’ anlayışı bağlamında, çevrilen yapıtların çevirmenin kaynak metnin yabancılığını okura duyumsatmasını, çevirmenin bu kısıtlamaya başvurması açısından yorumlayabiliriz. N. Hikmet, Tahir’e yazdığı mektubunda yabancılaştırıcı çeviri anlayışını yansıtan bir örnek vererek bu konuyu şöyle dile getirir: “Mesela Ruslar, sevgi sözü olarak *güvercinim* tabirini kullanırlar, biz *gözümüzün nuru*, *gözbebeğim* filan deriz. Bence bunları tercüme ederken ille de bizde *güvercinim* filan denemez diye *yavrucuğum* filan dememeli. (...) (B)iz bizim dile *güvercinim* tabirini, onlar kendi dillerine *gözümün nuru* tabirini sokmalı” (akt. Köksal, 2007: 66). Alıntıda da anlaşılacağı gibi, çevirmen, kendi dilinde olmayan kültüre özgü olan dilsel etmenleri çevirisinde bilinçli biçimde kullanarak hem kendi, hem de okurun dilinin sınırlarını bir anlamda zorlamaktadır. Böylece kendi diline yeni benzetme, anlatım ve söyleyişler katarak onun sınırlarını genişletip zenginleştirmiş olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çevirmenin görevi, N. Hikmet’in yabancılaştırıcı çeviri anlayışı için öne sürdüğü gibi, “muhtelif lisanların birbirini zenginleştirmeleri ve kendi dar hudutları içinde kalmayıp kapılarını birbirine açma(ktır) (akt. Köksal, 2007: 65).

⁴ Eco’ya göre geleneksel yapıtlar, aslında “maddi bakımdan tamamlanmış olsa bile, yine (de) yorumcusundan kişisel ve yaratıcı bir yanıt bekler. Yorumcu, yaratıcıyla işbirliği kurarak, yapıtı yeniden yaratmaksızın anlayamaz” (1992: 14). Bir metnin ‘tamamlanmamışlığı’ en somut biçimde çeviri ile ortaya konmaktadır. Bir metnin, aynı zamanda bir okur olan çevirmenin yorumuna göre nasıl değişebileceği çeviri yoluyla yine çeviri okurlarına gösterilmektedir.

⁵ Yazım kuramlarını irdeleyen Eagleton, yapısalılık sonrası yazın kuramlarını etkileyen Barthers ve Derrida’nın görüşlerinden yola çıkarak ‘eleştiri’ ile ‘yaratma’ arasındaki açık ayrılığın ortadan kalktığını vurgulamaktadır (1990: 161).

⁶ Derrida bu olguyu, çevirinin kaynak metni ‘nesnelleştirmesi’ (Objektivierung) olarak nitelendirmektedir (2003: 42).

ÇEVİRİ İLE METNİN BİÇİMİNE YAKLAŞMA

Bir yapıtı çevirirken bir yazar bu yolla bir başka yazarın ruhu ve yazma serüvenini kendi içinde duyumsayarak onu kendi dilindeki yapıtlarla tanıştırmak mı istemektedir? Yoksa onun ne kadar 'ulaşılmaz' olduğunu göstererek onu kendi gözünde yüceltmeyi mi amaçlamaktadır? Novalis'in deyişiyle 'yazarın yazarı' (1974: 33) olan çevirmen bu çerçevede kendini yapıt karşısında önemsiz kılarak kendi ismini çevirmen olarak küçük harflerle kitaba yazdırmaktan çekinmemektedir. Çünkü 'yazarın yazarı' olmak bir anlamda 'gerçek' yazar olmamayı kabul etmek anlamına gelmektedir. Çevirinin bir yazarın/çevirmenin yaratıcılığını düşünsel ve dilsel olarak sınırlandırması çevirmene ilişkin yapılan bu nitelendirmenin kaynağı olabilir. Çevirinin bu sınırlandırıcı niteliği çevirmeni yazarın gölgesinde bırakabileceği gibi, onu kimi zaman yazardan daha 'üstün' de kılabilir. Bu görüşten yola çıkarak, biçimlendirilmiş bir sanat yapıtını yeniden biçimlendirmenin yeni bir biçim yaratmaktan daha zor olduğu ileri sürülebilir. Burada biçim denen olguyu salt biçimsel bir değer olarak yorumlamak çevirinin özüyle çelişmektedir. Benjamin'in çeviride biçime bağlı kalma düşüncesi biçimselliği aşan bu öze işaret etmektedir. Kaynak metni bir bütün olarak alımladığından biçimi kendi dilinde yeniden yaratmaya çalışan bir çevirmenin, biçimi dilsel yapıtlara indirgemesi doğru olmaz. Çünkü bir metnin biçimini bir başka dile aktarırken dilsel yapıtların yanında metnin işlev ve türünün de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.⁷ Örneğin N. Hikmet'in kimi zaman çevirilerinde yabancılaştırıcı, kimi zaman ise yerelleştirici bir çeviri yaklaşımı göstermesi bununla ilintilidir (Köksal, 2007: 65-71). Bununla beraber biçim, kaynak metni aşan ve onun oluşumunu belirleyen başka metinlerle beraber anlam kazanan bir olgudur. Bu bakımdan, bir metni çevirmek birden fazla metnin dünyasına kapıları açmak demektir. Biçim, bu kapının anahtarı olabileceği gibi, salt bir kaynak metnin yüzeysel biçimine öykünmeye çalışmakla bu kapının okura istenmeden kapalı kalmasına da neden olabilir.

⁷ Bir metnin işlevinin bazen kaynak kültürdeki metin geleneklerine bağlılığı ve erek kültürden farklı olması metnin çevirisini yaparken çevirinin erek kültürde de benzer bir işlevi yerine getirebilmesi için değişime uğramasını zorunlu kılmaktadır. Sözgelimi, eleştiri içerikli olan bir metnin, kaynak metin geleneklerinde var olan bir metin türüne uygun bir biçimde yazılmış olması, erek kültürde olmayan bu geleneğin çevirmen tarafından değiştirilip benzer işlevde bir metin türü için kullanılmasını gerektirebilmektedir. Aksi takdirde çeviri, biçimsel ve biçimsel açıdan kaynak metne benzemiş olsa da, çevirinin okurda bırakacağı etki farklı olacaktır.

"Kaynak metnin biçimini en iyi kendi okuru fark eder" diye bir düşüncüyü savunmak da bu açıdan geçersiz bir anlayıştır. Bu biçimi algılayabilmenin yazardan daha çok okura bağlı olması, çeviri okurunun bu konudaki önemini ortaya koymaktadır. Çeviri tarihinde öyle çeviriler vardır ki, anlama/alımlama bakımından yazınsal/sanatsal anlamda kaynak metinden daha başarılı bulunmuşlardır. Burada başarıyı belirleyen ölçütü salt çeviriye ve çevirmene bağlamak yanlış bir yaklaşım olur. Çevirmen her ne kadar kaynak metnin biçimini çeviriye aktarabilmeyi başarmış olsa da, okurun bu biçimi algılama yeti ve deneyimine sahip olması gerekmektedir. Bunun için okur, çeviri metinle yoğun bir etkileşim içerisinde bulunmalıdır. Ancak bu karşılıklı etkileşimin sonucunda metnin biçimi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bir metnin biçimini yakalamak için kaynak metnin okuru olmak sanılanın aksine yeterli değildir. Dahası, kaynak metni, farklı çevirilerden okuma olanağına sahip olan ya da alımlama koşullarına göre metinle okur arasındaki etkileşimi artırabilen yetenekli bir çevirmen sayesinde çeviri okurunun metin algılamasının kaynak metin okurunun bir adım ötesinde olması mümkündür. Çünkü her çeviri, bir anlamda kaynak metnin biçimini daha görünür kılmaktadır.⁸ Yaptığı karşılaştırmalı dilbilim ve çeviri çalışmaları nedeniyle çeviride yabancılaştırıcı çeviri yaklaşımını ileri süren ünlü Alman düşünür Humboldt da biçimin önemine değinmiştir. Altuğ'nun belirttiği gibi, Humboldt'ta biçim her ne kadar dille özdeş olsa da "(...) dilin biçiminin maddesini bulmak için, dilin sınırlarının ötesine geçmek gerekir" (2001: 71). Humboldt'un çeviri ile ilgilenmesi belki de dilin kendi sınırlarının en etkili biçimde çeviri yaparak aşılabilesidir.

Kaynak metin okurunun düştüğü en büyük yanılgılardan biri de bu biçimin ona değişmez bir yapıda görünmesidir. Oysa maddenin karşıtı olan biçim, "(...) daima etkin ve dinamik bir öge içerir" (Altuğ, 2001: 71). Onu sınırlandırmak ya da bazı değişmez kurallara indirgemek dilin yaratıcılığını engelleyecektir. Çeviri aslında dili kendi biçiminden kopararak başka bir dilin biçimine sokarken erek dilde 'üçüncü' bir biçim yaratır. Bu 'yeni' biçim erek metin okurunun daha etkin ve yeniliğe daha açık olmasını sağlayacaktır. Buna karşın, kaynak metin okuru; biçimi, erek metin okuruna göre daha durağan bir olgu olarak algılamaktadır. Çeviri okurunun bu yanılgıya kapılmamasını sağlayan etmenlerin başında çevirinin kaynak metne göre 'eksik/tamamlanmamış'

⁸ Handke'nin yapmış olduğu bir benzetme buna iyi bir örnektir. Handke, çeviri yaparak deniz üzerinde bir tekneyle yapılan gezide batık bir şehrinin yapısını görebiliriz. Ancak görmenin ötesine geçebilmek için suya dalmak gerekmektedir. Bunun da yazarlık olabileceğini söylemektedir (Pöckl, 1995: 137).

olması gelmektedir. Bu ‘eksikliğin’ okur için bir zenginlik olarak görülmesiyle metnin biçimi daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Çevirilere özgü olan bu ‘eksikliğin’ ayrımına varan çeviri okuru, kaynak metnin okurundan farklı olarak bu ‘eksikliği’ etkin biçimde gidermeye çalışacaktır. Bunu yaparken metin ile daha yoğun bir etkileşim ve paylaşım yaşamayı kaçınılmaz olacağından metnin biçimine daha da yaklaşacaktır. Romantik yazarların ve Derrida’nın çeviriyi, olanaksız ve gerçekleştirilemeyecek olan kaynak metne yaklaşıma biçimi olarak görmeleri, (Derrida, 1997: 126, 138; Huyssen, 1969: 85, 170) bu açıdan yorumlanabilir.

METİNDE FARKLI BİR YOLCULUĞA ÇIKMA

Yazmak belirsiz bir yolculuğa çıkmaksa çevirme ediminin ulaşılmak istenen hedefin belli olduğu bir yere yolculuk yapmak olarak görülmesi çeviride belirsizliğe yer olmadığı anlamına mı gelmektedir? Her iki metinde yapılan yolculuğu birbirleriyle karşılaştırmak ya da aynı amaç doğrultusunda iki metni değerlendirmek ne derece mantıklıdır? Aslında kaynak metni doğduğu topraklardan koparan çevirmen onunla yeni bir dilin dünyasında başka bir yolculuğa çıkmaktadır. Bu yolculukta başkalarını düşünerek yazmak/çevirmek ve kararlar almak çevirmenin işini yazara oranla güçleştirmektedir. Bunun nedeni, çevirmenin, okurların eleştirel bakışlarını üzerinde duyumsayıp kendi çevirisini bir anlamda bağlı olduğu kaynağıyla sürekli karşılaştırarak gözden geçirmek zorunda kalmasıdır. Her şeye karşı çevirmen, okura ve yazara karşı sorumluluk⁹ duygusuyla hareket etse de her çevirinin kendi doğası gereği bazı görece eksik ya da fazlalıklarının olduğunun bilincindedir. Çeviriye yansıyacak olan bu fazlalık ve eksiklikler okura kaynak metinde bulunmayan ya da orada farklı ifade edilen yeni bir okuma/alımlama biçimi sunmaktadır. Eco’nun (1992) ‘açık yapıt’¹⁰ anlayışı açısından bakıldığında, okurun doldurması gereken boşlukların çokluğu, ve bunun çeviriyi, dolaylı olarak kaynak metni zenginleştirmesi daha çok çeviri yoluyla elde

⁹ Nord, çevirmenin yazara olduğu kadar çeviri okuruna karşı da sorumluluk taşıdığını ileri sürerek bu sorumluluğun tek taraflı olarak kaynak metne bağlı olamayacağını vurgulamaktadır. Nord, bağlılığı (Loyalitaet) kaynak metnin işlevini erek dile uygun biçimde koruma anlamında yorumlamaktadır (2001: 241).

¹⁰ Benzer bir yaklaşımı savunan Eagleton bu konuda, “okur örtük bağlantıları bulur, boşlukları doldurur, sonuçlar çıkarır. Ve bütün bunları yapmak için genelde dünya ve özde edebi gelenekler hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır” (1990: 100) demektedir.

edilen bir kazanım olarak görülebilir. Bu kazanım, metin içinde yapılan yolculuk süresince çevirinin metne farklı yorum katmasıyla elde edilmektedir. İç ve dış dünya arasındaki etkileşim biçimini yansıtan ve sürekli ‘biçimlenen’ bu süreç, okurla birlikte değişime uğramaktadır.¹¹ Koşullara bağlı olan bu sürecin değişmesi çevirinin de biçim ve biçimsel değişime uğramasına yol açmaktadır. Kendisi de bir okur olan çevirmene bağlı olan bu değişim çeviriyi etkilemekle kalmaz, aynı zamanda kaynak metnin değerini daha ‘nesnel’ bir biçimde ortaya koymamızı da sağlamaktadır. Böylece okur kaynak metne başka bir kültürün/dilin dünyasından belli bir mesafeden bakmış olmaktadır. Hem bir okur, hem bir çevirmen olarak sosyo-kültürel koşulların etkisi altında kalan bir yazarın çevirisi bize aynı zamanda onun yazınsal kişiliği ve gelişimini yansıtan kendi yolcuğu hakkındaki da önemli ipuçları verebilir. Dahası, yazarın çevirisine bakarak kendi yazınsal düzey ve yetisini görme olanağına sahip oluruz. Bu açıdan bakıldığında, bir yazarın bir metni çevirirken onu alımlayış biçimine bakarak kendi yorumunu ve yazara bakış açısını öğrenmiş oluruz. Neden söz konusu yazarın çevirmek için bu yapıtı seçmiş olduğu da bu bağlamda önem kazanmaktadır. .

KENDİ SESİNİ ÇEVİRİYE YANSITMA

Çevirinin çevirmene göre farklı yorumlanması, okurun çevirmene karşı duyduğu güvenin sarsılmaması için çevirmenin çeviri yaparken kendi sesini daha çok duyurması gerekmez mi? “Hangisi daha doğru” diye sormak yerine “hangisi daha sanatsal, daha etkili” diye sormak daha doğru bir yaklaşım değil mi? Kaynak metnin yazarından ayrılmış olmakla birlikte, ortaya çıktığı kültürün, tarihin ve metin geleneğinin ürünü olan bir metni salt yazara göre yorumlamak bir metnin/çevirinin değerini azaltmaz mı? Aksi durumda, “doğru mu anlamadım, eksik bir şeyler söyledim mi, bunu mu demek istiyor yazar acaba?” gibi metnin yüzeyinden kaynaklanan sorularla sürekli boğuşmak zorunda kalan çevirmenin yazara karşı sorumluluktan dolayı sürekli bir suçluluk duygusu içerisinde olması kaçınılmaz olacaktır. Çevirmenin kaynak metnin yorumuna farklı bir bakış açısı getirebilmesi ve daha önce metinde ortaya çıkmamış olan yeni yorumlar ortaya çıkarabilmesi için kaynak metni tarihiyle, kültürüyle, metinler arası ilişkileriyle birlikte ele alması gerekmektedir (Yücel, 2007). Goethe gibi bir

¹¹ Sanat, Eco’nun da vurguladığı gibi, “varolan biçimlere eklenen özerk biçimler yaratır ama bunların da bir yaşamı ve kendilerine özgü yasaları vardır” (1992: 25). Dolayısıyla yazar/çevirmen, yorumcuya/okuyucuya ‘bitmiş’ olan değil henüz “tamamlanacak bir yapıt sunar” (31).

yazarın bile kendi “Faust”unu Fransızca çevirisinden okumayı yeğlemesi çevirmenin bunu başardığı oranda kaynak metni aşır ondan daha ‘üstün’ bir yapıt oluşturabileceğinin en çarpıcı örneklerinden biri değil midir? Belki de Goethe’nin büyüklüğünün, kendi yaratmış olduğu bir yapıtı sahiplenmekten çok, yapıtına yeni değerler katarak onun sanatsallığını ileriye taşıyan çevirmenin yaratıcılığını bir okur olarak daha üstün tutmasından kaynaklandığını söylemek olasıdır. Bu görüşü pekiştirir biçimde Faust’u Fransızca’ya çeviren Nerval’in çevirisini öven Goethe’nin, kendi yazdığı kitabı okumak yerine her şeyi yeniden taze bir ruhla doldurduğunu düşündüğü çevirisini okumak istediğini (La Salvia, 1995: 142) açık sözlülükle vurgulamasını, Goethe’nin Faust’u yaratırken dile getirmedığı bazı şeyleri Nerval’in dile getirmesiyle açıklayabiliriz.¹² Nerval’in Faust çevirisinde gösterdiği başarı, bu açıdan bakıldığında onun olumlu anlamda kaynak metinle birlikte erek yazında anılmasına yol açacaktır.

Çevirinin yapıldığı dilin nitelikleri, tarihsel olgular ve kişisel deneyimler çevirmene yeni ve çeşitli anlatım olanakları sunar, bunun sonucunda yazardan artık ayrılmış olan yapıtın kendini başka bir dilde aşmasının önu açılmaktadır. Benjamin’in çeviriyi, bir yapıtın en son gelişimi (1973: 159) olarak nitelendirmesini bu açıdan yorumlayabiliriz. Goethe’nin tutumuna ve Benjamin’in görüşüne koşut olarak yazarlık ruhu taşıyan bazı yaratıcı çevirmenler, yazarın kaynak metnin okuruna söyleyemediği, doğrudan söylemek istemediği şeyleri ilk kez çeviri sayesinde dile getirebilmektedir. Bunlar her zaman kaynak yazarın metninde somut biçimde yazılı olarak bulunmayabilir. Bazı çevirmenler çevireceği yazarı ve yapıtını öylesine iyi tanır ki, yazarın söylemediği bir şeyi başka bir zamanda ve uzamda daha etkili bir anlatımla çevirisine ekleyebilir. Bunun sonucunda çeviri okuru, kaynak metin yazarını çevirmenin gözüyle daha ‘açık’ ve ‘iyi’ biçimde anlama olanağına kavuşmaktadır. Bu çerçevede, çevrilmiş olan yapıt artık geldiği kaynağı besler duruma gelir ve onun, Benjamin’in altını çizdiği gibi yaşamasına aracılık eder. Böylece bir yapıtın çeviri aracılığıyla yazın dünyasında ‘ölümsüzleşmesi’ sağlanır. Bu doğal olarak her çevirmenin başarabileceği kolay bir iş olarak görülmemelidir. Bir yazarın dünyasını,

ondan daha iyi anlayıp yorumlayabilmek için o yazarı, yaşadığı ortam ve yapıtlarıyla tanımak yeterli değildir. Çevirmenin aynı zamanda yazarlık yeti ve birikimi de başarılı bir çeviri için sahip olunması gereken vazgeçilmez önkoşullardır.

Yazınsal dizgedeki değişim ve gelişmelerin yanında bu dizgenin kaynak ve erek yazındaki başka yapıtları etkilemesi, ona katkı sağlaması çevirmenin çevireceği yapıtı daha geniş/farklı yorumlayabilmesine neden olabilir. Burada yazardan çok, onun yapıtını anlayabilmek ya da yapıta ilişkin kendi alımlamasını ortaya koyabilmek önem kazanmaktadır. Yazarın da bu anlamayı kolaylaştıran bir etmen olduğu tartışma götürmez ama onun öznesi olamayacağı da açıktır. Çünkü yazarın ne demek istediğini bilemeyeceğimiz gibi, sanatsal bir yapıtta yazarın ‘belli’ bir amaç doğrultusunda yazdığını düşünmek de anlamsızdır. Böyle bir değerlendirme hiç kuskusuz bir yapıtın sanatsallığına gölge düşüren bir anlayış olurdu. Bu görüşten yola çıkarak, çeviri sanatını doğası gereği ‘belirsizlikten’ beslenen ve onu belli bir amaç doğrultusunda sınırlandırmamaya çalışan yaratıcı bir edim olarak tanımlayabiliriz. Çeviri her ne kadar çevirmen ile kaynak metin arasında bağlayıcı bir etmen olsa da sanatsal değeri yüksek yazınsal metinlerde çevirmenin sanatsal ürünü, hakkıyla okuyucusuna ulaştırması, bu belirsizlik alanından beslenecek, onu kullanacak hatırı sayılır bir sanatsal yeti ve bilgi birikimine sahip olmayı gerektirmektedir. Bu tür metinlerin çevirilerinde, Levy’nin de altını çizdiği gibi, sanatsallığın/yazınsallığın erek dile aktarılması en önemli etmenlerden biridir (1963: 71, 122). Bu, her şeyden önce, çevirmenin kaynak metnin dünyasına nüfuz edebilmek için kaynak metin yazarı gibi metne özgü olan dünyayı kendi mantığı içerisinde düşünebilme ve duyumsayabilmesiyle ilintilidir. Bunun için çevirmen, kaynak metnin yüzeysel biçimini aşır, çoğu yazarın bilincinde olmayan yarattığı derin biçimi başka bir dilde yeniden yaratabilmelidir. Bunu başarabilen bir çevirmen, kaynak metne yeni bir kimlik kazandırarak kendi tarihiyle ve erek yazın dizgesinde başka metinlerle yeni ilişkiler kurulmasını sağlayarak metinler arası etkileşimin ayrılmaz bir parçasının oluşturulması için sağlam bir zemin hazırlayabilir. Bu görüşler ışığında her alanda olduğu gibi yeni ilişkilerin kurulması, Even-Zohar’a göre koşulların ve zamanın etkisiyle biçimlenen çoğul bir dizgenin işleyişine ve devingenliğe bağlıdır (2004: 191-200). Toplumsal, kültürel, siyasal ortamda belirleyici olan güçler ve bunların dengeleri, çeviri okurlarının genel alımlamasını ve çevirilerin zamanla değişen işlevlerini etkileyecektir.

Yazınsal metinlerin sanatsal niteliği, bu tür metinlerin başka metinlere oranla yoruma açık ve çok anlamlı

¹² Fransız Romantizm’inin başta gelen temsilcilerinden biri olan Gerard de Nerval’in çevirdiği ‘Faust’un (1828) başarısı, kendisinin de Goethe gibi dünya yazınının önemli yazarlarından biri olmasına bağlanabilir. Nerval’in sahip olduğu sanatçı duyarlılığını ve yazarlık gücünü ‘Faust’ çevirisine yansıtarak Fransız dilinin de etkisiyle ona belki de Almanca’da olmayan yeni bir nitelik kazandırdığı söylenebilir.

bir yapıya sahip olmalarıyla açıklanabilir. Çevirmenin alımlama yetisi, kaynak metni nasıl yorumladığı/anladığı ve bunu çeviriye nasıl yansıttığıyla ilintilidir. Bu anlamda, çevirmenin çeviride kaynak metni yorumlayış biçimi çevirinin ‘kimliğini’ ve ‘ömrünü’ belirleyen en önemli etmendirdir. Bazı çevirilerin zamansal ve uzamsal açıdan geniş bir etki alanına sahip olmalarının ardında çeviride ortaya koyulan yorumun niteliğine bağlı olma koşulunu arayabiliriz. Bu etkinin yoğunluğu, salt kaynak metnin dilsel yapısına sadık kalınmasıyla açıklanamaz. Çevirmenin dilsel yapıya sadık kalarak - kaynak metni de içine alacak biçimde – çeviriye farklı bir yorum getirmesi düşünülemez. Aynı metnin birden çok çevirisini birbirinden farklı kılan ve okurun çeviriye alımlamasında etkili olan bu yorumdur. Daha önce de söz edildiği gibi, çevirideki yorumlar arasındaki bu farklılık, kaynak metnin alımlanmasında etkilidir. Yazınsal metinlerin sanatsal niteliği, kaynak ile erek metin arasında bu farkın olmasını zorunlu kılmaktadır. Böyle bir farkı çevirmenin çevirisinde yaratabilmesi, yeni bir metin yaratmak kadar zor, kimi zaman da olanaksızdır. Çevirmenin bir yorum farkı yaratması, kaynak metnin kendisi kadar o metnin oluştuğu dönemi, kültürü bilmesine ve metnin oluştuğu dönemin ruhunu metnin satır aralarında gizlenmiş izlerinden okuyabilmesine bağlıdır. Çevirmenin bu izlerden yeni bir bakış açısı geliştirip farklılık yaratması, kaynak metnin yeniden yorumlanmasının önünü de açmış olur bir anlamda. Dolayısıyla çevirmen, salt kendi diline bir yapıt kazandırmakla kalmaz, kaynak metnin yaratıldığı metin dünyasına da bir katkı sağlamış olur. Bu nedenle, yazınsal metinlerin yorumlanmasına ilişkin, farklı dillerde yapılmış olan çevirilerin göz önünde bulundurulmaması, bunlara kulak verilmemesi, yapılacak irdelemelerin bir yanı sıra eksik kalmasına yol açacaktır. Karşılaştırmalı çalışmaların bu açıdan kaynak metne olduğu kadar çevirilere de katkı sağladığı ileri sürülebilir. Ancak burada benzerlikten çok farklılıkların üzerinde durmak çevirinin erek yazın dizgesindeki konumunu belirleyecektir. Çünkü çevirinin en önemli işlevlerinden biri de, kaynak metinden tamamen kopmamakla birlikte iki metin arasındaki farklara dayanan ‘bağımsız’ yeni bir metin yaratabilmektir. Buradan yola çıkarak, çevirinin kendi ayakları üzerinde durabilmesini sağlamak için onu kaynak metnin gölgesinden kurtarmanın zorunluluğunu vurgulayabiliriz. Bu gölge, çeviri üzerinden kalkmadıkça ya da çevirmen kendine olduğu kadar kaynak metne ışık tutmadıkça çevirinin uzun ömürlü olması beklenemez. Çeviride kaynak metnin yüzeysel yapısı dikkate alınarak bunun ölçüt olarak alınması, onun yenilik getiren gizli gücünün ortaya çıkmasını engelleyecek, ayrıca yapıtın sanatsallığına da bir katkı sağlamayacaktır. Çevirmenin kaynak metni sanatsallık adına ‘aşması’, Popoviç’in öne sürdüğü

gibi, yapıtın bütünselliğini gözetmesinden kaynaklanmaktadır (2004: 134). Başka bir dilde bu bütünselliği yeniden yaratmak için onu oluşturan dil içi ve dil dışı etmenlerin değiştirilmemesi elbette düşünülemez. Çevirmenin, kaynak metnin bütünselliğini korumak için onu erek dilde yeniden oluşturması metnin sanatsallığına katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onun kaynak metin yazarına karşı sorumluluğunu yerine getirmesinin de önünü açar. Bu sorumluluk duygusu, çevirmenin yazara karşı duyduğu saygının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

ÇEVİRİ DİLİNİN FARKLILIĞI

Anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, çevirinin kendine özgü olan dilinin ‘doğal’ dillerden farklı olması, çeviriye ilişkin üzerinde önemle durulması gereken konulardan biridir. Her ne kadar ‘doğal’ olmayan bu dil, erek dilin dünyasına girmiş ve onun işaretlerini kullanıyor olsa da, onu kaynak dilden farklı kılan bazı etmenlerin varlığını çeviriye okuyan bir okur kısa bir süre içerisinde anlayacaktır. Çevirmen kendi dilinde söylememiş olan bir şeyi kendi dilinde söylemeye çalışırken bazı zorluklarla karşılaşır. Örneğin, çevirmenin kendi dilinde olmayan, farklı ifade edilen ya da farklı bir anlama gelen bir sözü ‘aktarıırken’ dildeki yaratıcılığını kullanması kaçınılmazdır. Aynı sözcüğün başka bir dilde olmadığını vurgulayan Schleiermacher’e göre de, çevirmen, erek dilin sınırlarını ister istemez zorlamaktadır (1973: 38). Bunun yanında, bir metinde sözcüklerle ifade edilmeyen ya da tümce içerisinde başka sözcüklerle beraber kullanıldığında, hatta sözcüğün tümce içindeki yerine göre anlamı değişen bazı dil içi sorunlara çözüm getirebilmek için çevirmenin bir dil uzmanı gibi çalışması gerekebilir. Bütün bu etmenler, çevirmeni olduğu kadar çeviri okurunu da etkilemektedir. Çevirmenin dilsel, bilgisel ve kültürel yetisine göre çeviride almış olduğu kararlar okurun metni farklı alımlamasına yol açacaktır. Tabii burada iki dil arasındaki kültürel farkın uzaklığı belirleyici olmaktadır (Popoviç, 1981: 103). Çevirinin diline yansıyan bu durum, çeviride yer yer yabancılaşma duygusunun egemen olmasına yol açabilir. Bundan etkilenen okur da çeviriye kendi dilinde yazılmış olan bir metinden farklı biçimde okuyacaktır. Buna, aynı sözcüğün her insana ve kültüre göre farklı anlamlar taşıması eklendiğinde, çeviri dilinin karmaşıklığı daha da iyi anlaşılacaktır. Çünkü metnin ‘doğal’ okuyucuları olmayan çeviri okurları, kaynak metin okurlarının kendi kültür ve tarihine özgü olan birikimine sahip değillerdir. Bu durum doğal olarak kaynak yapıtın okurundan farklı bir birikimi ve sosyo-kültürel koşulların etkisi altında olan çeviri okurunu görece olarak daha ‘bağımsız’ kılmaktadır. Çevirinin sanatsallığı adına çevirmenin

kendi dilini yaratabilmesi, onun önce kaynak metin karşısında kendi özgürlüğünü kazanmasına sonra ona bir şeyler katabilmesine bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında, çevirmenin metnin biçimi üzerinde oynama cesaretini, kaynak metnin yerine geçebilecek bir yapıt olmasa bile erek okurun tat alabileceği bir biçim oluşturma hakkının kendisinde olduğu inancından aldığı rahatlıkla söyleyebiliriz. Goethe ile Alman Klasizmi'nin kurucusu olan yazar ve şair Schiller'in, Fransızca'dan çevirdiği Diderot, Racine ve Picard'un yapıtlarındaki çeviri anlayışını buna örnek gösterebiliriz. Schiller, Hirdt'in de altını çizdiği gibi çevirdiği kaynak metnin sözcüklerine bağlı kalmak yerine, Schleiermacher'in savunduğu çeviri anlayışıyla örtüşür biçimde, metnin ruhunu ve onun okur üzerinde bırakacağı etkiyi çeviride temel almak daha önemlidir. Bunda dolayı Schiller, her ne kadar çeviride kaynak metnin biçim ve yapısına bağlı kalmaya özen gösterse de, erek okur kitlesi için gerek gördüğü yerlerde Almancalaştırma, çeviride kaynak metinde bulunmayan ekleme, yabancı etmenleri kendi dönemine ya da Alman yazın geleneğine uygun uyarlamalar yapmaya başlamıştır (1995: 114-122).

Bir çevirmenin kendi biçimiyle özdeşleşmiş yazarlardan daha 'üstün' bir biçim yakalaması, çevirmenin birçok biçimin niteliklerini çeviri yaparak öğrenmiş olması ve farklı dönemlerde yazılmış metinleri çevirebilmesi bazı temel ve özel niteliklere sahip olmayı gerektirmektedir. Antik ve Aydınlanma döneminde yazarların çeviriyi yararlı bir uğraş olarak görmeleri de bu açıdan yorumlanabilir. Kendi dilinde 'özgürlüğünü' kazanamamış olan bir çevirmenin sözcüğe bağlılığı dilsel yaratıcılığı engelleyerek çevirmenin anlaşılmağını artırmakla birlikte okuru çeviriden, hatta bunu hiç hak etmese de kaynak metinden soğutabilir. Bunun sonucu olarak, çevrilmiş bir yapıtı okuduğunun ayırımına varmayan çoğu okur, çeviriyi kaynak metinle özdeş tutma yanılgısına düşmektedir. Ancak yapıtı başka bir çeviriden okuyan okurlar, bunu böyle olmadığını anladıktan sonra çevirmenin iki yazarın ortak bir ürünü olduğunu, hatta çevirmenin yorumlama gücü veya yeterliliğine göre çevirideki anlamın ve biçimin farklılaşabileceği bilincine varacaklardır.

Çeviri dilinin, okuru, kimi zaman zorlaması, onun alışılmış dillerden farklı olarak Popoviç'in söyleyişiyle 'melez dile' (1981: 96) özgü bir nitelik göstermesiyle açıklanabilir. Kendi özgürlüğü için hiçbir dilin boyunduruğu altına girmek istemeyen bu dilin kendine özgü oluşundan yararlanma isteği bir yazarın çeviriye yönelmesine neden olabilir. Kendi dilinin dünyasını önemli ölçüde biçimlendiren, ona renk katan bir yazar, bir yapıt yaratmak için neden başka bir dile gereksinim duyar? Bir dile bağlı olmanın verdiği bağımlılık duygusu mu, yoksa tam karşıtı, ona karşı duyduğu sevgi mi onu çeviri

yapmaya iter? İki dil arasında kararsızca gidip gelmek mi ona çekici gelmektedir? Hatta iki dilin ortasında bir yerde ne erek dile, ne de kaynak dile yakın olamamanın verdiği sanatsal gerilim mi onu bu zorlu yolculuğa itmiş olabilir? Çevirmen her iki dilin mantığını karşı karşıya getirerek bir anlamda onlarla oynamak, onları kaynaştırmak ister sanki. Belki de çevirmen olan yazar kendi dilinde yaratamadığı yabancılık duygusunu en etkili biçimde bir çeviriyle sağlayabileceğine inanır. Yapılan çevirmenin iki dilin farklı tarih, kültür ve sanatsal kaynaklardan beslenmesi sonucu okurda farklı bir alımlama etkisi yaratması Benjamin'in vurguladığı gibi 'söylenen' ile 'söyleyiş biçimi' (1973: 161) arasındaki farkla açıklanabilir. 'Söyleme biçimi' bir dile özgü olduğundan bu biçimi çevirmen, ancak her iki dilin biçimine gösterdiği saygıyı koruyup 'ortak' bir biçime ulaştırarak aktarabilir. Bu ortak biçime ulaşmanın yolu çevirmenin dille oynama özgürlüğünü kullanabilmesiyle açıklanabilir.

Bazen çevirmenin sağladığı bu özgürlük, yazar olma yolunda atılan güçlü bir ilk adımı kolaylaştırabilir. Bir anlamda çevirmenin/yazarın kendi biçimini bulmada çeviri, bir aracı konumunu üstlenir.

SONUÇ

Sonuç olarak, çeviri salt çevirmenleri ilgilendiren bir konu olmaktan çok geçmişte olduğu gibi günümüzde de yabancı dili olan birçok yazar tarafından ilgi görmeye devam etmektedir. Çeviri, yaratıcı yazma ediminin önemli bir parçası olarak yazarları farklı açılardan etkilemiştir. Bir yazarı çevirmek bir anlamda yazar olan çevirmen için kendi biçim ve anlatım biçimini bir kenara bırakıp başka bir yazarın biçimlendirdiği bir metni kendi yazın dünyasına kazandırmak anlamına gelmektedir. Bir yazarın kendi yaratıcılığını çeviri yoluyla sınırlandırıp kaynak metin yazarının gerisinde kalmayı göze alması onun yazara ve metnine karşı gösterdiği saygının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Ancak bu saygının çevirmeni edilgin kıldığı anlamı da çıkarılmamalıdır. Bazen yazarlar bir yapıtı çevirirken kendi anlayışını çeviriye yansıtırlar, bazen de kaynak metin yazarının yapıtına bağlı kalmayı yeğlemişlerdir. Burada yazar olan çevirmenin çeviri anlayışı belirleyici olduğu gibi çevirdiği yapıtın nitelikleri de önem kazanmaktadır. Çevirmenin, zaman zaman bazı yazarlar için kendi yaratıcılık güçlerini ölçebileceği, kendi anlatım sınırlarını zorlayabileceği bir araç olarak görülmesi, çevirmenin kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır. Özellikle sanatsallığın ön planda olduğu yazınsal metinlerde çevirmenin çeviride benzer bir metin oluşturabilmesi ve okuru etkileyebilmesi için kaynak metin yazarının, yazınsal kişiliğini ve yaşadığı dönemi iyi bilmesi biçimin belirlenmesi sırasında yaptığı seçimlerin başarısını

artırmaktadır. Bir yazarı en iyi başka bir yazarın anlatabileceği savından yola çıkarak çevirinin başarısı aynı zamanda çevirmenin başarısı anlamına gelmektedir. Her ne kadar yazar olan çevirmen bir yapıtı çevirirken kaynak metnin biçimine bağlı kalsa da, kendi yazarlık yetisini çeviriye yansıtır. Aynı metnin farklı çevirmenler tarafından farklı biçimde çevrilmesi bunun en açık kanıtıdır. Burada çevirmenin metni nasıl alımladığı ve ne biçimde yorumladığı çevirinin başarısını değerlendirmek açısından belirleyicidir. Bu başarı aynı zamanda çevirmenin kaynak metnin yorumlanmasında yeni bir bakış açısı sunmasıyla olasıdır. Çevirinin başarısının bu bağlamda, kaynak metnin erek dilde yaşamasına, etkisini sürdürmesine olduğu kadar, erek dildeki okurların çevirmenin yorumuna ve seçimlerine saygı göstermesine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Çevirmenin görevlerinden biri de, tıpkı yazar gibi kendi dilinin anlatım gücünü genişleterek okura çeviri yoluyla yeni yapıtlar sunmaktır. Dolayısıyla yazar olan çevirmen, kaynak dildeki bir yapıtı kendi dilindeki okurlarla buluşturmak için bir seçim yapmış olur. Böylece çevirmen yeni bir yapıt yazmak yerine okurla paylaşmak istediği bir metni farklı bir yaratıcı yazma biçimi olan çeviriyle yeni yapıt oluşturma gereksinimini gidirmiş olur. Ancak bu okur için olduğu kadar kendisi için de bir kazanımdır.

KAYNAKÇA

- Altuğ, T. (2001). *Dile Gelen Felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Benjamin, W. (1973). "Die Aufgabe des Übersetzers", *Das Problem des Übersetzens*. Hans Joachim Störig (Ed.), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 156-169.
- Derrida, J. (2003). *Die Einsprachigkeit des Anderen. Oder die ursprüngliche Prothese*. (Çev. M. Wetzel) München: Wilhelm Fink Verlag.
- Derrida, J. (1997). "Babylonische Türme. Wege, Umwege, Abwege" (Çev. A. Garcia Düttmann), *Übersetzung und Dekonstruktion*. Alfred Hirsch (Ed.), Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, s. 119-165.
- Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı*. (Çev. E. Tarım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eco, U. (1992). *Açık Yapıt*. (Çev. Y. Şahan), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Even-Zohar, I. (2004). "Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu", (Çev. S. Paker),

Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı. Mehmet Rifat (Ed.), İstanbul: Dünya Yayınları, s. 191-200.

- Goethe von, J. W. (1973). "Drei Stücke vom übersetzen", *Das Problem des Übersetzens*. Hans Joachim Störig (Ed.), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 34-37.
- Hirdt, W. (1995). "Schiller als Übersetzer aus dem Französischen", *Übersetzen im Wandel der Zeit. Probleme und Perspektiven des deutsch-französischen Literaturaustausches*. Willi Hirdt (Ed.), Tübingen: Stauffenburg Verlag, s. 113-124.
- Huyssen, A. (1969). *Die frühromantische Konzeption von Übersetzung und Aneignung. Studien zur frühromantischen Utopie einer deutschen Weltliteratur*. Zürich: Atlantis Verlag.
- Köksal, S. (2007). "Bir Çevirmen: Nazım Hikmet", *Dilbilim Dergisi XVI*, Yayın No: 4699: 63-72.
- La Salvia, A. (1995). "Der Übersetzer als Dichter des Dichters", *Übersetzen im Wandel der Zeit. Probleme und Perspektiven des deutsch-französischen Literaturaustausches*. Willi Hirdt (Ed.), Tübingen: Stauffenburg Verlag, s. 139-158.
- Levy, J. (1963). *Die literarische Übersetzung*. Bonn: Athenaeum Verlag.
- Nord, C. (2001). Loyaltät statt Treue. *TEXTconTEXT*, Vol. 15.2=NF 5.2, Heidelberg.
- Novalis (1973). "Blütenstaub", *Das Problem des Übersetzens*, Hans Joachim Störig (Ed.), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 33.
- Popoviç, A. (1981). "Übersetzung als Kommunikation" (1977), *Übersetzungswissenschaft*. Wolfram Wilss (Ed.), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 92-111.
- Popoviç, A. (2004). "Çeviri Çözümlemesinde 'Deviş Kaydırma' Kavramı", (Çev. Y. Salman), *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*. Mehmet Rifat (Ed.), İstanbul, s. 133-140.
- Pöckl, W. (1995). "Übersetzen ist ja eigentlich nur ein genaueres Lesen... Peter Handke als Übersetzer aus dem Französischen", *Übersetzen im Wandel der Zeit. Probleme und*

*Perspektiven des deutsch-französischen
Literaturaustausches.* Willi Hirdt (Ed.),
Tübingen: Stauffenburg Verlag, s. 125-137.

Schleiermacher, F. (1973). "Methoden des
Übersetzens" (1813), *Das Problem des
Übersetzens.* Hans Joachim Störig (Ed.),
Darmstadt: Wissenschaftliche
Buchgesellschaft, s. 38-70.